

2006: <http://www.kommersant.ru/doc/721626>.

Kosovo – The Land of the Living Past, <http://www.kosovo.net>

Kolsto, Pål, “The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States”, *Journal of Peace Research*, vol. 43, no. 6, 2006, pp. 723–740.

The „Crucified Kosovo“ – Independent Research Project, <http://crucified-kosovo.webs.com>

Батаковић, Душан Т., *Косово и Метохија: Историја и идеологија*, Чигоја штампа, Београд, 2007.

Батаковић, Душан Т., *Косово и Метохија у српско-арбанашиким односима*, Чигоја штампа, Београд, 2006.

Ivekovic, Ivan, *Ethnic and Regional Conflicts in Yugoslavia and Transcaucasia: A Political Economy of Contemporary Ethnonational Mobilization*, Longo Editore Ravenna, Ravenna, 2000.

Bianchini, Stefano, (ed.), *From the Adriatic to the Caucasus: The Dynamics of (De)Stabilization*, Longo Editore Ravenna, Ravenna, 2001.

Ђурић, Вељко М., *Република Српска Крајина. Десет година послје*, „Добра воља“ Београд, Београд, 2005.

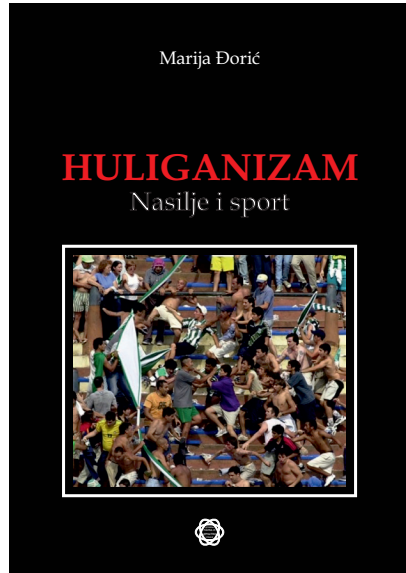
Guskova, Jelena, *Istorija jugoslovenske krize (1990–2000)*, I–II, ИГАМ, Београд, 2003.

УДК 316.624:796(049.3)

Драган Симеуновић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

ХУЛИГАНИЗАМ: НАСИЉЕ И СПОРТ



Марија Ђорић,
“Хулиганизам: насиље
и спорт”, Наука и
друштво, Београд, 2012.

Има ствари и појава које нам изгледају толико јасне да због тога остају необјашњене. Једна од тих појава је и хулиганизам, облик насиља са којим смо се очито саживели и кога зато и доживљавамо као нормалност. Разлог више за такав наш однос према хулиганизму је и чињеница да он постоји у многим друштвима, међу њима

и у оним развијеним демократским, а да иста не налазе начин да га искорене.

Много приче, нарочито политичке, о хулиганизму у Србији у протеклих десетак година, много јалових кампања против хулигана и хулиганизма су пре замутили него што су разбистрили поглед обичног човека на ову појаву. То је и разумљиво јер су се тим питањем заправо бавили аматери без икаквих квалификација сем привремених политичких титула којима је у подели функција запало да се баве спортом, што је често био и знак њихове мање важности, па и квалитета у односу на своје политичке колеге који су добијали важније ресоре.

Из свих ових разлога, као и из разлога научне потребе објашњења једног врло развијеног и врло присутног облика насиља као што је хулиганско понашање у нашем друштву, појава једне озбиљне научне студије о овом проблему била је више него неопходна. Тога задатка се прихватила Марија Ђорић, један од најмлађих истраживача насиља и екстремизма у нас.

Писање једне такве књиге у условима какви су наши, где на једној страни имамо превелику нервозу и повремено претерану реакцију државе, а и претерану сумњичавост иностраних фактора у погледу могућности и намера наших хулигана, а са друге пак претерану накло-

ност широких навијачких маса према хулиганима и претерано разумевање за њихове поступке од стране просечног грађанина Србије, очито није био нимало лак, већ пре врло оптерећујући и много чему, не само из научног угла гледано, изазован посао.

Марија Ђорић је тај свој задатак обавила изузетно добро. Одлично постављена методолошко-истраживачка конструкција рада, богат преглед одговарајуће литературе и изузетна заинтересованост ауторке за тему хулиганизма, као и њена очита стручност и неспоран дар за бављење науком, учинили су све заједно узев да ова књига буде не само пионирска, већ зацело и важна студија у домену наше науке, која ће уз то, као једина студија у нас на ту тему, врло вероватно постати незаобилазна литература за изучавање не само хулиганизма, већ и насиља у спорту и око њега уопште.

Марија Ђорић је са правом у својој књизи о хулиганизму пошла од објашњења насиља уопште, при том одредивши и сличности и разлике измедју хулиганских насилних активности и неких других, мање или више сличних и сродних облика насиља, зато што је и само насиље, а не само хулиганизам управо један од оних феномена коме се не поклања довољна пажња ни у науци ни у политици из простог разлога што се повр-

шно сматра да је то појава коју знамо и разумемо због тога што је лако препознајемо. Та варка лако видљивих и уочљивих ствари и појава које наметљиво нуде своју огољену појавност како их се не би дотицали зато што смо их перципирали, увек на крају кошта, без обзира да ли је реч о грешци појединца или државе, што сведоче и радови који тек што су за нама и безбројни чиновници насиља који су нам се догађали и догађају и на које смо такође ирационално узвраћали.

Силне заклетве неких наших политичара и политичарки да ће се борити против екстремног навијачког понашања све до његовог истребљења нису нам много вределе већ из простог разлога што се прво мора утврдити шта је то против чега хоће да се боре како би се могли против тога борити, а они то нису урадили. Колики је био аматеризам, а можда и лоша намера неких наших, сада већ бивших политичара на плану „борбе против хулиганизма“ сведоче и не тако давни вербални „бисери“ неких од њих, у којима су све навијаче упорно изједначавали са хулиганима чиме су малтене вређали целу нацију, а да не говоримо о низу мера које су предлагане и најалост донекле и спровођене, а које не само што нису сузбиле хулиганизам већ су га и снажно подстицале, што је и разумљиво када се има

у виду да је насиље врло често и реактивни феномен својствен младим, бунтовним људима.

Насиље на спортским теренима и око њих, пре свега на фудбалским стадионима, је у изразитом порасту. Разлог зашто је хулиганизам понајвише везан за фудбал је у великој мери и у традицији насиља која је пратила фудбалске утакмице од самог настанка овог спорта. Оне су увек биле прилика за дивљање једног дела навијача с разлогом или без њега. Мада извикани као најекстремнији, енглески фудбалски навијачи нису никако усамљени пример већ су само први били екстремна индикација једног, сада већ утемељеног правила испољавања навијачких страсти. Довољно је само споменути број мртвих навијача на стадиону у Бриселу 1985. или пак смрт једног малолетног навијача као трагичан исход југословенског фудбалског дербија Партизан - Црвена звезда 1999. године који је био окидач за серију сурових туча и убистава навијача тих и других клубова у Србији (само у 2005. години убијена су четири навијача!), па да се схвати да социјално насиље има и те како изражену ирационалну димензију. Од тада у Србији бива у просеку годишње убијен бар један навијач, понекад и странац као Брис Татон, а повређених бива на хиљаде. Највећи нереди се, по правилу, догађају пре и после, а не током утакмица. Помућењу навијачке све-

сти и попуштању психолошких кочница помаже обилато конзумирање алкохола, незрелост и непросвећеност. Уз све то иде и немање икаквих обзира према другима, њиховој имовини па и према њиховим најмилијим. О томе сведочи податак да је, свакако не последња избудена жртва навијача био и један отац који је покушао да заштити дете од хулигана који су га напали на улици због навијачког шала. Има много симболике у томе што се злочин догодио баш на дан великог просветитеља Св. Саве, 27. 12. 2009. године јер је хулиганизам ништа друго до оргијање непросвећених и незрелих. Медју хулиганима ипак нису ретке ни средовечне особе које су као незреле личности свој смисао живота пронашле, ако не у трајном командовању навијачким групама, а оно бар у дружењу са њима. Непросвећеност хулигана указује на социјални миље из кога долазе њихове вође. Тако су и навијачи Црвене звезде, у жељи да што више искажу своју наклоност српској нацији, почетком 90-их послушали неке своје националистички оријентисане, а мало образоване вође и назвали себе делијама - парадоксално користећи страну, турску реч уместо лепе српске речи јунаци.

Насилничко језгро навијача у Србији броји неколико хиљада хулигана, а претежно га чине екстремни навијачи «Црвене звезде», «Рада», «Партизана» и «Земуна». Они се од осталих

навијача који повремено направе неки инцидент разликују по томе што им је насиље поводом утакмице редовна активност, која се неким од њих претворила и у својеврсну патолошку професију. По правилу, уколико су политички опредељени, навијачи-хулигани су десно оријентисани националисти, конзервативци и расисти. Да насиље изазива навику и задовољство потврђује све већа активност навијачких банди, којима је постало недовољно окупљање поводом једне утакмице недељно, па повремено излазе у град измишљеним или стварним поводом изазивајући инциденте који су најчешће израз њиховог политичког става (на пример, масовно премлаћивање учесника међународне геј-параде у Београду 2001. године, али и касније, као и напади на стране амбасаде од којих је чувени напад на америчку амбасаду 2008. прерастао у озбиљан и дуготрајан политички случај).

Од свих европских спортова фудбал омогућава навијачима као пасивним конзументима највише узбудјења. Медјутим, ако узбудјења у спорту могу да изостану, не могу да изостану узбуђења око њега. Није само у питању наглашена подељеност коју намеће фудбал (два тима, два дела терена, два града, а да не говоримо о симболичкој супротстављености две државе или две нације...) јер су и многи други спортови засновани на

истом принципу поделе и борбе два тима. Много важније за разумевање насиља које иде уз фудбал је то што је фудбал важан спорт. Чињеница о важности удружена са идентификацијом (*ми-наш успех*) и каријерном пројекцијом екстремних навијача јесте оно што подиже адреналин. Управо зато се насиље највише и догађа поводом или током важних утакмица. Тада се повећава и мотивисаност за насиље, спремност на жртву и за напад. Осим тога, важност свега, па и насиља гарантовано омогућава оно због чега се и иде на утакмице - узбудјење и доживљај. Тако се насиље јавља као сигурна замена за могуће узбудјење у спорту. Важност меча налаже да се обезбеди и доживљај спектакла, и то бива понекад чак важније него доживљај победе. Највернији навијачи се сматрају обавезним да томе допринесу на сваки начин, почев од најбучнијег скандирања до најучљивије сценографије и коришћења најимпресивнијих навијачких „помагала“ као што су бакље, ракете и слично, па све до чињења насиља. Спектакл је улазница за натприродно стање које потхрањује свест да је тада све свима дозвољено, да су навијачи а не спортисти главни актери догађаја, да је то **ЊИХОВО** било славе, било патња и да зато свако од њих може да ради шта хоће. Са таквим стањем свести иде и уверење да нико нема право да се меша у то нешто **ЊИХОВО**, не-

што што је њима толико важно да им даје право да на свако мешање у тај њихов перформанс реагују силом.

Насиље у спорту и око њега постаје политичко насиље када сукоби навијача или актера спортске борбе представљају израз националних, верских или расних нетрпељивости. Примери за то у нас и свету су бројни, а код нас, како тачно уочава Марија Ђорић, ратови започињу 13. маја 1990. бурним нередима на утакмици Динамо-Црвена Звезда у Загребу. Политизирани навијачи су тих година одсликавали својом агресивношћу атмосферу својих социјалних и националних средина. Преко утакмице у Максимиру национализам се конкретизовао у акционој форми. Сукоб је изашао из новина и говора политичара на стадионе и улице и тиме постао реалан. Није случајно што нема спортских приредби између земаља и народа који су у сукобу. Није у питању само израз непријатељства, већ и свест о томе да би те приредбе могле понекад изгледати и као најстрашнији облик грађанског рата.

Чињеница да у нашој или некој другој земљи неко бива убијен или премлаћен само зато што носи (или зато што не носи!) навијачки шал или другу ознаку навијачке припадности неком клубу, озбиљно потврђује тезу о распрострањено-

сти предрасуде о томе да је неко крив само зато што припада неком другом, у овом случају навијачком колективитету. Реч је о измишљеној колективној кривици, тачније о предрасуди да су сви из неког другог, и већ самим тим претпостављеног «непријатељског» колективитета криви и да им се стога може слободно судити, односно да се може извршавати некаква казна над њима. Овај тип предрасуде има и своје политичко упориште када се навијачи идентификују као екстремни политички представници неке «криве» нације, расе или верске групације. Насиље подржава чињеница да са супротне навијачке стране одиста има политичких екстрема или бар јасне вербалне подршке истим како би се супротна навијачка страна што више провоцирала. Тиме се узбудјење повећава, а сукоб постаје ирационалан до максимума. Реч је о понашању у коме се на одредјено време губе морал, толеранција, контрола агресивности, па и сама личност, о занимљивом трансформационом феномену да не само декларисани хулигани већ и многи ненасилни људи и мирни грађани на пар сати постају простаци, вандали, па чак и силеције најгорег кова.

Из ових и других разлога ауторки није било лако да одреди појам хулигана и хулиганства, али је она то одиста добро

урадила, на начин који јасно одваја све остале навијаче од организованих група насилника који више уживају у насиљу и деструкцији него у самом спортском догађају који им заправо служи као повод за иживљавање.

Хулиганизам је са улице пренет на стадионе као природно и уобичајено понашање једног дела публике у напетим и потенцијално некажњивим ситуацијама у великој мери због припадања групи, односно маси, као и због масовности насилног догађаја која смањује могућност идентификације насилника и самим тим и његовог кажњавања. Када се све то пренесе на велику јавну сцену попут стадиона, хулиганизам бива подстакнут и потребом афирмације, макар и негативне. Хулигани за разлику од осталих навијача који “живе” за час одигравања неке важне утакмице, “живе” за могућност да за тих пар сати направе своју негативну каријеру, да искористе спортски догађај за сопствену промоцију и његову важност учине и сопственом. Отуда се у хулиганским миљеима често више и дуже прича о нечијем хулиганском испаду, посебно о чину насиља хулигана, него о самом спортском догађају на коме се тај испад догодио. Насиље подстиче чињеница да и у свету хулиганизма слава ипак брзо пролази па је за њено одржавање или увећање потребно

још више екцесних поступака и све веће насиље.

Хулигани при ангажовању нових чланова и њихово укључивање у организовано насиље над “противницима” са правом рачунају на нагонску страну људске природе, на потребу човека да се бори, победи и да при том, ако треба користи и силу.

Насиље хулигана се јавља и као негативни концентрат енергије навијача коју они поседују као група. Испољвање вишка енергије лако прелази у насиље биолошким каналима када се потисне друштвена ограда агресивности. Спорт је сфера одмеравања моћи, поље доминације и пораза. Динамика спортског догађаја у такмичарским утакмицама борбених и агресивних, махом колективних спортова се лако преноси на публику па атмосфера борбе постаје општа. Могуће је и обрнуто понашање када навијачки део једног спортског догађаја подстиче спортисте не само на већу борбеност већ и на насиље над другим спортистима.

Марија Ђорић са правом подвлачи утицај још једног незаобилазног фактора у појави хулиганизма. Реч је о алкохолу који је врло битан чинилац подстицања на насиље, а што се од стране одговорних лицемерно прећуткује због незамерања великим произвођачима алкохолних пића, пре свега пива, који одвајају огroman новац

на рекламе који се слива у цепове не само државе, већ и водећих медија, а вероватно и неких моћника. Зато је и могуће да на дан неког важног спортског догађаја, и наравно током њега, све време буду емитоване разне рекламе за пиво, а да се потом на истом ТВ каналу у вечерњим вестима осудјују изгредди које су починили навијачи, не помињући да су то учинили у великој мери под пићем и под утиском реклама за пиво које је емитовала та иста ТВ станица. Зато је много више повике на дрогу мада је ње на стадионима и око њих далеко мање од алкохола. Будући да делују веома стимулативно и да многи од њих имају високоенергетски ефекат, наркотици код навијача више изазивају или појачавају еуфорију него што их сами по себи наводе на насиље, али итекако могу бити и окидач агресивног или аутодеструктивног понашања. У сваком случају, дрога је код хулигана могућност, а коришћење алкохола је правило.

Ауторка је нарочиту пажњу са правом посветила све већој политизацији хулиганских група и њиховом укључивању у политику на једини начин на који то хулигани умеју, што значи насиљем и претњом силом. Хулиганско имитирање рата на стадионима, почев од отимања застава и напада на симболе клуба све до напада на тренере као противникове “војсковође”,

на нашим просторима су били увод у грађански рат, пре свега онај између Срба и Хрвата. Ипак, ауторка не ставља знак једнакости између хулиганског насиља и правог рата. Постоје многи фактори њиховог разликовања једнако као и њихове сличности. Сукоби навијача су у крајњем једна врста квази-рата. Навијачи се дуго унапред припремају за важан сукоб, наоружавају се, певају борбене песме, отимају заставе «непријатеља» и друга противничка знамења и њима се као прави ратници ките или их пак уз славље уништавају. Сваки масовни бег са «бојног поља» обично на крају резултира сменом вође због «изгубљеног рата». Утакмицу од рата разликује постојање суђења и судија који својом субјективношћу веома могу утицати на исход меча. Када се на изразиту субјективност навијача дода чињеница да фудбалске судије спадају међу најкорумпираније професије на свету онда је разумљиво што лако долази до ерупције незадовољстава суђењем и прерастања тога незадовољства у насиље, обично након завршетка утакмице са неповољним исходом. Говор, или боље речено песме и слогани мржње, као и неговање непријатељства као стила свог деловања зарад стварања култа непријатеља су пропратни феномени хулиганизма којима је ауторка такође поклонила велику пажњу како би до

краја објаснила ову друштвено-деструктивну појаву.

Окренутост хулигана против власти и полиције као њеног инструмента је хронична. Хулигани мрзе полицију зато што силом која је већа од њихове спречава њихово дивљање. Из тог осећаја инфериорности хулигана проистиче не само њихова мржња према власти већ и њихово дивљење према оним својим члановима који имају храбрости да се полицији и властима директно супроставе. Наиме, хулиганске групе себе доживљавају као силу, па чак и као власт изнад сваког закона на територији која им „припада“ – рецимо на делу стадиона или напосто на улици.

Лоша игра се доживљава као издаја, а то се кажњава не само звиждањем и вербалним изливима навијачког незадовољства већ и претњама, а понекад и насиљем над својим играчима или тренером. Управа је такође честа мета вербалних напада али обично успева да избегне физичко насиље, иако је најчешће управо она у великој мери крива за лоше резултате клуба.

Вандалска деструкција је не само доказ обузетости негативним осећањима већ представља и замену за искаљивање над недоступним непријатељом, освету његовом граду, држави и властима као симболичким заступницима домаћег клуба.

Субјективност навијача је толика да су истина и правда

потпуно небитне, а што је још горе, као да се од ненавијачког остатка друштва прихвата и подразумева да су навијачима чињенице небитне. Толика ирационалност је не само озбиљан резервоар насиља, већ и његовог оправдавања.

Ауторка је у једном делу књиге размотрила однос хулигана према хомосексуалним особама. Када се навијачима својствена мачо-идеологија о којој пише Марија Ђорић користи манипулативно, хулигани лако мобилишу конзервативна осећања и систем вредности у својим групама усмеравајући агресивност навијача на ЛГБТ популацију као на „природног“ непријатеља.

Ауторка са правом уочава да се под притиском институција те наизглед неспојиве обале, кад је реч о бездану између хулигана и ЛГБТ популације, ипак полако померају једне ка другима. Делујући не само преко невладиног сектора и политичких странака, већ све више и преко клубова, ЛГБТ популација почиње да обезбеђује изванредан ниво толеранције навијача према особама хомосексуалне оријентације, за шта је пример скорашњи потез управе ФК „Црвена звезда“ давања подршке ЛГБТ популацији за њихове акције. О значају тог потеза говори чињеница да колико год да су утицајне и понекад осамостаљене вође навијачких група, велики део навијача ипак често

следи званичну политику свога клуба.

Значај појаве прве књиге Марије Ђорић је свакако и у томе што он није ауторкин магистарски рад, како је то уобичајено код научних истраживача млађе генерације којој припада и она, већ представља самостално истраживање у оквиру пројекта Министарства просвете и науке Србије што указује на њену изузетну вредноћу и преданост науци као важне истраживачке особине.

Иако је хулиганизам проблем који је распрострањен широм света, оваква истраживања су посебно оправдана у друштвима која су попут нашег тек недавно изашла из ратова, која су још пуна рана и горких успомена, али и оружја и мржње.

Књига уз то обилује и великим бројем занимљивих, и нашој средини мало познатих детаља будући да ауторка разматра феномен хулиганизма од Латинске Америке до Блиског Истока а не само код нас, писана је лаким, разумљивим и пријемчивим стилем, што доприноси оцени да представља одлично штиво о фасцинантном феномену хулиганизма.

